

Д. С. Січко, канд. юрид. наук, доцент
Чорноморський національний університет ім. П. Могили
Кафедра цивільного та кримінального права і процесу
вул. 68-десантників, 10, Миколаїв, 54000, Україна
e-mail: ds.sichko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7872-9120

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Збройна агресія Росії проти України змусила залишити або покинути своє місце проживання сотні тисяч жителів тимчасово анексованих і окупованих територій. Потреба у належному забезпеченні та захисті їх прав – з урахуванням становища в якому вони опинились – зумовило введення у систему українського законодавства категорії «внутрішньо-переміщена особа», який виражає особливості становища цих осіб та їх участі у правовідносинах, у т.ч. у відносинах власності. Необхідність ґрунтовного дослідження змін, принесених новелами законодавства та, особливо, повномасштабне військове вторгнення у 2022 році зумовлюють актуальність цієї статті.

На основі матеріалів дослідження визначено, що запропоновані законодавством спеціальні заходи для захисту права власності ВПО (тимчасове безоплатне проживання, набуття права на земельну ділянку із земель державної власності, отримання кредиту під нерухомість на пільгових умовах та інші) можуть розглядатися як способи захисту права власності ВПО у їх взаємозв'язку між собою та у зв'язку з іншими правами цих осіб.

Констатується, що розвиток теорії форм та способів захисту цивільних прав відбувається, переважно, у спеціальних способах захисту права власності (юрисдикційної форми), які полягають: 1) у заходах захисту рухомого майна; 2) у наданні пільг та компенсацій для ВПО, у зв'язку із втратою можливості користуватися та розпоряджатися своїм майном; 3) у створенні винятків із правових режимів, які враховують особливості фактичного становища ВПО; 4) у передбаченні спеціальних повноважень органів влади, спрямованих на захист майнових прав ВПО.

Ключові слова: право власності; правовий статус внутрішньо переміщених осіб; захист прав внутрішньо переміщених осіб; правове регулювання у воєнний стан.

Постановка проблеми. Початок збройної агресії Росії проти України та її фактичні наслідки у 2014-2023 рр. змусили залишити або покинути своє місце проживання сотні тисяч жителів тимчасово анексованих і окупованих територій. Потреба у належному забезпеченні та захисті їх прав – з урахуванням становища в якому вони опинились – зумовило введення у систему українського законодавства категорії «внутрішньо-переміщена особа». Такий спеціальний статус виражає особливості становища цих осіб та їх участі у правовідносинах, у т.ч. у відносинах власності.

З огляду на новизну для вітчизняного законодавства цей міжгалузевий правовий субінститут продовжує свій розвиток у правозастосовній діяльності та у законодавчому процесі. Зокрема, останнє несе із собою помітні зміни для теоретичного розуміння юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту права влас-

ності фізичних осіб. Необхідність ґрунтовного дослідження змін, принесених новелами законодавства та судовою практикою у 2021-2022 рр., та, особливо, початок повномасштабного військового вторгнення у 2022 році зумовлюють актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання досліджуваної теми розглядалися рядом вчених вітчизняної науки. Зокрема, такі дослідники як Л. Наливайко та А. Орешкова досліджували зміст поняття «внутрішньо переміщені особи» в контексті сучасних реалій українського суспільства [1]. У статті О. Здебського, Г. Юровської, О. Шаповалова розглядаються такі проблемні питання як: отримання статусу ВПО іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території України; працевлаштування; визнання Україною документів про реєстрацію народжень, смертей та шлюбів, виданих на непідконтрольній території, тощо [2]. У дослідженні І. Басової розглянуто широке коло питань соціального захисту ВПО, зокрема, пенсійного забезпечення, соціального захисту на випадок безробіття, отримання грошової допомоги, тощо [3].

Безпосередньо проблемні питання захисту права власності та майнових прав ВПО розглядали: О. Соколов (Юрисдикційний захист майнових прав внутрішньо переміщених осіб) [4]; А. Федорова (Практика ЄСПЛ у справах про компенсацію для ВПО втраченого, пошкодженого або зруйнованого житла) [5]. У працях таких вчених як Є. Ліннік та І. Булик [6], В. І. Теремецький та О. М. Соколов [7] та інших, розглянуто теоретичні та практичні питання форм та способі захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. На окрему увагу заслуговує дисертаційне дослідження З. Книш, присвячене науково-практичним проблемам цивільно-правової охорони права власності внутрішньо переміщених осіб [8].

Відаючи належне внеску попередників маємо відзначити, що ними здійснено науково-теоретичне осмислення основних елементів правового статусу ВПО. Проте, недостатньо дослідженими у науковій літературі на сьогодні є новели 2021-2023 рр. Законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [9], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [10] та їх вплив на розуміння юрисдикційних та неюрисдикційних форм, а, також, способів захисту права власності внутрішньо переміщених осіб.

Мета статті полягає у вивченні новел українського законодавства з питань захисту права власності внутрішньо переміщених осіб та їх впливу на розуміння юрисдикційних та неюрисдикційних форм, а, також, способів захисту права власності внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Важливе положення права власності у системі прав людини і громадянина зумовлене його історично-зумовленим значенням для соціально-економічного розвитку суспільства та держави. У вимірі правосуб'єктності суб'єктів правовідносин, право власності є одним із фундаментів для регламентації позитивної та негативної відповідальності, позаяк воно гарантується та охороняється законом та державою на рівні з природними правами людини. Зумовлене процесом суспільного розвитку суто правове розуміння природи приватної власності виражено у нормах Основного Закону, де, між іншими, закріплено положення, які мають засадниче значення для субінституту захисту права власності. Серед них норми:

– про непорушне право кожного володіти, користуватися і розпоряджати-ся майном, добросовісно набути у встановленому законодавством порядку (ч. 1, 4 ст. 41 Конституції України);

– про заборону примусового відчуження об'єктів права приватної власності (ч. 5 ст. 41);

– про забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності без розрізнення (ч. 4 ст. 13) [11].

Втілення цих засадничих положень у цивільному законодавстві визначило організаційно-правову структуру та правові засоби механізму захисту права власності. Зокрема, Глава 3 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс) окреслила форми та загальні способи (ст. 16) захисту цивільних прав та інтересів, а Глава 29 Кодексу – умови їх застосування у ситуаціях, які моделюють типові порушення нормативного порядку цивільного обороту в Україні (ст.ст. 387-388, 390-394). А саме:

– незаконне заволодіння майном, без відповідної правової підстави;

– добросовісне придбання майна за відплатним договором в особи, яка не мала права його відчужувати;

– стягнення доходів від майна з недобросовісного набувача;

– створення перешкод власнику майна у користуванні або розпорядженні ним;

– оспорювання (невизнання) права власності на майно за його законним власником;

– порушення права власності внаслідок видання органом державної влади чи місцевого самоврядування правового акту, який не відповідає закону;

– зниження цінності об'єкта нерухомості внаслідок дій, що призвели до погіршення умов проживання або ведення господарської діяльності на відповідній території [12].

Принциповою рисою, яка унеможливує безумовне перенесення вищенаведених умов у правову ситуацію внутрішньо переміщеної особи (далі – ВПО) є те, що ці ситуації відбуваються із порушенням чинного законодавства, у той час як загрози для права власності ВПО виникають поза дією законів держави України – внаслідок неможливості забезпечити діяльність органів влади та здійснення правосуддя на тимчасово анексованих та окупованих територіях.

За умови, що цивільно-правові відносини з приводу об'єктів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях відбуваються не у правовому полі держави України, а виключно в середині «цивільного обороту», підтримуваного окупаційними адміністраціями – більшість звернень ВПО з приводу захисту своїх майнових прав у традиційній юрисдикційній формі до суб'єктів власних повноважень в Україні можуть бути неефективними з огляду на неможливість життя ними примусових засобів до суб'єктів, які своїми діями (або бездіяльністю) порушують право власності ВПО.

Правовий примус є основою юрисдикційних способів захисту права власності. Їх дієвість забезпечує зобов'язальна сила актів судової влади (ч. 2 ст. 16 Кодексу), Указів Президента України, розпоряджень (рішень) органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 17 Кодексу).

Відповідно до характеру зобов'язального впливу на правовідносини юрисдикційні способи захисту права власності поділяються на такі групи:

– підтвердження права власності, яке не визнається або оспорується – забезпечується поданням позову до суду про визнання права власності;

– припинення або попередження порушення права власності забезпечується поданням негаторного позову; позовом до суду або направленням індивідуально чи колективного письмового звернення (особистого звернення) до посадової особи, уповноваженого органу чи службової особи цього органу про визнання незаконними дій, бездіяльності або рішень органів державної влади та місцевого самоврядування, тощо;

– відновлення порушеного права – забезпечується поданням віндикційного позову, позову про відшкодування збитків, тощо [7].

Президентом України, органами державної влади та місцевого самоврядування захист права власності відбувається в адміністративному порядку. Зокрема, Президент має повноваження зупиняти дію актів (п. 15 част. першої ст. 106 Конституції України), скасовувати акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим (п. 16) та накладати вето на новоприйняті Парламентом закони (п. 30 част. першої ст. 106 Конституції України), які тягнуть за собою або вже спричинили порушення гарантій правового статусу особи, викладених в Основному Законі, у т.ч. порушення права власності.

Захист права власності в адміністративному порядку органами державної влади та місцевого самоврядування, також, може реалізовуватися через скасування акту органу нижчого рівня або через застосування ними способів захисту цивільних прав та інтересів, передбачених ч. 2 ст. 16 Кодексу відповідно до визначених законодавством юрисдикційних повноважень (наприклад, у порядку безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадян (ч. 3 ст. 116 Земельного кодексу України) [13].

Таким чином, у межах юрисдикційної форми захисту права власності доцільно розрізнити загальні та спеціальні способи захисту. Ознакою загальних способів є їх пряме закріплення у цивільному законодавстві. Визначальною ознакою спеціальних способів захисту права власності є їх реалізація у межах галузевих механізмів регулювання суспільних відносин (адміністративного права, земельного права, тощо). Ці способи не є чітко визначеними у цивільному законодавстві, проте, їх застосування має на меті захист та забезпечення цивільних прав.

Поруч із правом звернення до суду, до компетентної посадової особи, до органу державної влади чи місцевого самоврядування, цивільне законодавство визнає право особи, чиє право власності порушене, самостійно вживати заходи від порушень і протиправних посягань (ст. 19 Кодексу).

Розглядаючи питання самозахисту як неюрисдикційної форми захисту права власності, потрібно зазначити, що передумовами реалізації даної форми є підтвердження наступних фактів: 1) наявність відповідного речового права у особи, яка реалізує захист; 2) обраний спосіб самозахисту не суперечить вимогам законодавства; 3) доцільність і відповідність способу самозахисту наявній загрози; 4) неможливість скористатись юрисдикційним способом захисту; 5) належність суб'єкта захисту цивільного права.

Результати вивчення законодавства про права ВПО, чинного у період з 2014-2020 рр., свідчать, що законодавчим органом було розроблено деякі юрисдикційні та неюрисдикційні способи захисту права власності. Серед них чільне місце

належить положенням част. третьої та част. шостої ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» про покладання відповідальності за порушення прав і свобод людини та громадянина, покладання обов'язку з відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації для ВПО на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію [10]. При цьому, держава Україна зобов'язується «всіма можливими засобами» сприяти у стягненні такого відшкодування.

Вбачається, що ця норма є спробою закласти правову основу для уможливлення загального юрисдикційного захисту цивільних прав ВПО та інших осіб, які постраждали через бойові дії та окупацію. Проте, основним її недоліком – на момент прийняття Закону (15 квітня 2014 року) – є суто декларативний характер, оскільки законодавством не передбачено конкретного правового механізму реалізації такого зобов'язання. І навіть навпаки – іноземні держави користуються імунітетом від пред'явлення цивільного позову згідно із част. першою ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право». Подолання цього імунітету можливе лише за згодою «... компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України» [14].

Також, слід виокремити групу засобів, спрямованих на компенсацію наслідків позбавлення можливості ВПО користуватися чи розпоряджатися житловою нерухомістю. Серед них:

- можливість тимчасового безоплатного проживання (до 6 місяців від часу взяття на облік як ВПО), надання у тимчасове користування житлового приміщення або соціального житла;

- набуття права на земельну ділянку із земель державної власності, розміщену за місцем фактичного перебування ВПО;

- можливість отримати кредит на пільгових умовах (у т.ч. іпотечний) для будівництва або придбання житла [9].

Ці засоби компенсації слід розглядати у взаємозв'язку між собою та з іншими правами ВПО – лише у такому разі вони можуть класифікуватися як спосіб захисту права власності. Практична реалізація цих засобів передбачає спеціальні виключення для ВПО із чинних правових режимів. Наприклад, у разі отримання ВПО суми у вигляді адресної цільової благодійної для купівлі / будівництва квартири / житлового будинку – вона не обкладається податком на прибуток та податком на додану вартість.

Також, законодавець розробив заходи захисту рухомого майна. Зокрема, абз. 10 ч.1 ст. 9 та п. 9 ч. 8 ст. 11 Закону передбачається, що особа, яка покидає постійне місце проживання, у зв'язку із подіями, що передбачені ч. 1 ст. 1 може звернутися до місцевих державних адміністрацій за сприянням у переміщенні належного рухомого майна під час залишення місця проживання на такій території [9].

Вбачається, що цей спосіб захисту має ознаки спеціального способу юрисдикційної форми захисту права власності – через необхідність звернення до уповноваженого органу державної влади, а, також, має ознаки самозахисту як неюрисдикційної форми захисту права власності, оскільки перевезення такого

майна здійснює сама особа, використовуючи можливості (ресурси), які надає орган влади. Втім, вбачається що процедура перевезення такого майна потребувала б детальнішого врегулювання, зокрема, у частині видів та кількості майна, які особа може безперешкодно перемістити через лінію розмежування.

Вищенаведене про юрисдикційні та неюрисдикційні способи захисту права власності ВПО (за законодавством 2014-2020 рр.), дозволяє констатувати, що чимало питань залишилися неврегульованими, а саме:

- механізм притягнення Російської Федерації до відповідальності за порушення права власності ВПО, які відбулися як наслідок воєнних дій або під час окупації (у вигляді знищення майна, пошкодження, розграбування, тощо);

- механізм захисту права власності ВПО від звернення стягнення на майно, унаслідок неможливості виконувати фінансові зобов'язання;

- умови ввезення рухомого майна з тимчасово окупованих територій.

Новели законодавства 2021-2022 рр. спрямовано на виправлення цих недоліків. З точки зору захисту права власності, принциповою зміною є викладення ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у новій редакції (на підставі Закону № 2217-IX від 21.04.2022 р.). Норми цих статей набули імперативного характеру та встановлюють, що за усіма без виключення суб'єктами права, зокрема, ВПО зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухомість, які знаходяться на тимчасово окупованій території (при умові, що воно набуто відповідно до законів України). Таким чином, встановлено, що не може бути інших юридичних підстав для припинення права власності ВПО на належне їм майно, окрім законодавства України. Цим однозначно визначено правову позицію держави у перспективних спорах про визнання права власності ВПО щодо «добросовісних набувачів», які під час окупації фактично володіли цим майном на підставах, визначених «законодавством» окупаційної влади та у інших перспективних спорах (приклади позовів про компенсацію для ВПО в практиці ЄСПЛ, зокрема: справи «Доган та інші проти Туреччини», «Ді-мейдс проти Туреччини», «Луїзиду проти Туреччини» та інші).

Слід відзначити, що проблематика захисту прав і свобод ВПО досить давно є предметом обговорення на міжнародному рівні. У 1998 році представником Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб підготовлено «Керівні принципи з питань щодо переміщення осіб в середині країни». Таким чином, питання ВПО стали частиною міжнародного гуманітарного права [15].

Розглядаючи Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення неможливо оминати увагою норми Принципу 21, якими встановлено зобов'язання захищати майно та власність ВПО від розграбування; використання для прикриття військових операцій або цілей (таким чином забезпечується захист від знищення унаслідок бойових дій); каральних дій, а, також, знищення або експропріації як одного з видів колективного покарання.

Окремою частиною наголошується на зобов'язанні держави забезпечувати захист права власності ВПО на залишені майно та власність: від знищення, від довільної або протизаконної експропріації, привласнення чи використання.

Дія керівних принципів, як частини міжнародного гуманітарного права поширюється на:

- держави, які зіткнулися з явищем внутрішнього переміщення;
- усі інші органи влади, групи осіб і окремих осіб в їх відносинах з внутрішньо переміщеними особами;
- міжурядові і неурядові організації при роботі із ситуаціями внутрішнього переміщення.

Втім, реалізація наведених положень у відповідних організаційно-правових механізмах ускладнюється тим, що відносини між сторонами протистояння визначаються, насамперед, міркуваннями політичної доцільності. Так, до 2022 року українська сторона уникала прямих переговорів із «владою» так званих «ДНР» та «ЛНР», остерігаючись визнання їх суб'єктності. До моменту дипломатичного «визнання» «ДНР» та «ЛНР» Російською Федерацією, її представники заперечували причетність до вторгнення та окупації територій Луганської та Донецької областей, і, відповідно, «не мали підстав» відповідати за збереженість залишеного майна та власності ВПО.

Ці передумови були та залишаються головною перешкодою для напрацювання дієвого двостороннього механізму захисту прав власності ВПО. Наприклад, однією з можливих форм функціонування такого механізму є визнання відчуження нерухомого майна, яке перебуває на тимчасово окупованій території. Легітимна можливість ВПО продати своє майно, а третьої особи – придбати це майно дозволила б, з одного боку, створити умови для реалізації права власності ВПО, а з іншого – створити правові гарантії права власності добросовісних набувачів (відповідно до законодавства України), для оспорення якого після деокупації територій не буде юридичних підстав.

В свою чергу, відмова іншої сторони сприяти забезпеченню прав ВПО у такий спосіб, може розглядатися як відмова виконувати положення Керівних принципів щодо забезпечення прав ВПО та бути одним із аргументів для подання міжнародного позову на країну-агресора.

Велике значення для захисту права власності ВПО мають норми ст. 9-2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внесені Законом № 1646-IX від 14 липня 2021 року. Ними передбачено ряд обмежень щодо обчислення суми погашення грошових зобов'язань по договорах позики та кредиту, набутих ВПО до початку військової агресії РФ проти України, зокрема, щодо не нарахування неустойок; не настання відповідальності у вигляді сплати суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення та процентів річних від простроченої суми та не застосування інших санкцій майнового характеру [16].

Також, законодавцем удосконалено механізм реалізації права ВПО на самозахист відносно рухомого майна, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях шляхом внесення виключень у режим переміщення товарів з тимчасово окупованої території. Зокрема, відповідно до Закону № 1207-VII, дозволено переміщення особистих речей у ручній поклажі та супроводжуваному багажі; надано право вивезення особистих речей та майна, що були у вжитку, та які необхідні для облаштування на новому місці проживання (у т.ч. меблі, побутова техніка та ін.); визначено, що фізична особа самостійно визначає обсяг переміщуваних через лінію розмежування особистих речей та майна під час самостійної евакуації через лінію зіткнення.

Висновки і пропозиції. Запропоновані законодавством спеціальні заходи для захисту права власності ВПО (тимчасове безоплатне проживання, набуття права на земельну ділянку із земель державної власності, отримання кредиту під нерухомість на пільгових умовах та інші) можемо розглядати як способи захисту права власності ВПО у їх взаємозв'язку між собою та у зв'язку з іншими правами цих осіб.

Зокрема, право звернення до місцевих державних адміністрацій за сприянням у переміщенні належного особі рухомого майна розглядаємо як особливий спосіб захисту. Його специфіку зумовлює присутність ознак спеціального способу юрисдикційної форми захисту права власності (звернення до органу влади), а, також, ознак самозахисту. Розвиток механізму захисту права власності ВПО від звернення стягнення на майно – як спеціального способу захисту права власності – відбувається через встановлення обмежень щодо: а) обчислення суми фінансових зобов'язань ВПО (набутих до початку війни); б) нарахування індексу інфляції; в) застосування до ВПО інших майнових санкцій, у зв'язку з такими зобов'язаннями.

Застосування на практиці загальних юрисдикційних способів захисту права власності ВПО є можливим після повернення тимчасово окупованих територій під владу України. Для цього, вже сьогодні створюється відповідна правова основа. Зокрема, такими є гарантії збереження права власності та інших речових прав на майно, у тому числі, на нерухомість, які знаходяться на тимчасово окупованій території.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати, що законотворча діяльність із забезпечення цивільних прав ВПО є основою для розвитку теорії форм та способів захисту цивільних прав. Цей розвиток відбувається, переважно, у спеціальних способах захисту права власності (юрисдикційної форми), які полягають: 1) у заходах захисту рухомого майна; 2) у наданні пільг та компенсацій для ВПО, у зв'язку із втратою можливості користуватися та розпоряджатися своїм майном; 3) у створенні винятків із правових режимів, які враховують особливості фактичного становища ВПО; 4) у передбаченні спеціальних повноважень органів влади, спрямованих на захист майнових прав ВПО.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні досвіду реалізації міжнародно-правових механізмів притягнення країни-агресора до відповідальності за порушення права власності громадян України на окупованих територіях та внаслідок початку збройної агресії загалом.

Список використаної літератури

1. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*. 2018. № 1. Ч. 1. С. 34-39.
2. Здебський О., Юровська Г., Шаповалова О. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 1(91). С. 118-122.
3. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального захисту. Київ: Ніка-Центр. 2020. 288 с.
4. Соколов О. М. Юрисдикційний захист майнових прав внутрішньо переміщених осіб. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6(1). С. 112-115.
5. Федорова А. Л. Право внутрішньо переміщених осіб на компенсацію втраченого,

- пошкодженого або зруйнованого житла у практиці Європейського суду з прав людини. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2016. № 4. С. 8-30.
6. Лінік Є. П., Булик І. Л. Захист права власності внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1. С. 47-54.
 7. Теремецький В. І., Соколов О. М. Способи захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 16. С. 30-39.
 8. Книш З. І. Цивільно-правова охорона права власності внутрішньо переміщених осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Тернопіль: ЗУНУ. 2020. 211 с.
 9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
 10. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
 11. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
 12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
 13. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
 14. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
 15. Висновок на проект Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52046&pf35401=312041>.
 16. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо звільнення деяких категорій внутрішньо переміщених осіб від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики: Закон України від 14 липня 2021 року № 1646-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-20#Text>.

References

1. Nalyvaiko L. P., Orieshkova A. F. (2018). Vnutrishno peremishcheni osoby: vyznachennia poniattia. *Pravo i suspilstvo*. № 1. Ch. 1. S. 34-39. [in Ukrainian].
2. Zdebskyi O., Yurovska H., Shapovalova O. (2017). Problemni pytannia zakhystu prav vnutrishno peremishchenykh osib. *Mala entsyklopediia notariusa*. № 1(91). S. 118-122. [in Ukrainian].
3. Basova I. S. (2020). Vnutrishno peremishchena osoba yak subiekt prava sotsialnoho zakhystu. Kyiv: Nika-Tsentr. 288 s. [in Ukrainian].
4. Sokolov O. M. (2017). Yurysdyktsiyni zakhyst mainovykh prav vnutrishno peremishchenykh osib. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 6(1). S. 112-115. [in Ukrainian].
5. Fedorova A. L. (2016). Pravo vnutrishno peremishchenykh osib na kompensatsiiu vtrachenoho, poskodzhenoho abo zruinovanoho zhytla u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Zhurnal yevropeiskoho i porivnialnoho prava*. № 4. S. 8-30. [in Ukrainian].
6. Linik Ye. P., Bulyk I. L., (2018). Zakhyst prava vlasnosti vnutrishno peremishchenykh osib. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1. S. 47-54. [in Ukrainian].
7. Teremetskyi V. I., Sokolov O. M. (2018). Sposoby zakhystu mainovykh prav vnutrishno peremishchenykh osib. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Pravo*. Vyp. 16. S. 30-39. [in Ukrainian].
8. Knysh Z. I. (2020). Tsyvilno-pravova okhorona prava vlasnosti vnutrishno peremishchenykh osib: dys. ... kand. yur. nauk: 12.00.03. Ternopil: ZUNU. 211 s. [in Ukrainian].
9. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 roku № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. [in Ukrainian].

10. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovy rezhy m na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15 kvitnia 2014 roku № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>. [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukrainian].
12. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. [in Ukrainian].
13. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 roku № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>. [in Ukrainian].
14. Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23 chervnia 2005 roku № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>. [in Ukrainian].
15. Vysnovok na proekt Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52046&pf35401=312041>. [in Ukrainian].
16. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib» shchodo zvilnennia deiakykh katehoriï vnutrishno peremishchenykh osib vid nehatyvnykh naslidkiv nevykonannia hrshovykh zoboviazan za kredytnymy dohovoramy ta dohovoramy pozyky: Zakon Ukrainy vid 14 lypnia 2021 roku № 1646-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-20#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.05.2023 р.

D. S. Sichko, PhD, Associate Professor
Petro Mohyla Black Sea National University
the Department of Civil and Criminal Law and Procedure
St. 68 Desantnykiv, 10, Mykolaiv, 54000, Ukraine
e-mail: ds.sichko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7872-9120

PROTECTING OF PROPERTY RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Summary

The beginning of Russia's armed aggression against Ukraine and its actual consequences in 2014-2015 forced hundreds of thousands of residents of the temporarily annexed and occupied territories to leave their place of residence. The need for proper provision and protection of their rights - taking into account the situation in which they found themselves - led to the introduction of the category "internally displaced person" into the system of Ukrainian legislation, which expresses the peculiarities of the position of these persons and their participation in legal relations, including in property's relations. The development of this interdisciplinary legal sub-institute has an impact on the theoretical understanding of the forms of protection of property rights of individuals. The need for a thorough study of the changes brought by the amendments to the legislation and, especially, a full-scale military invasion in 2022 determine the relevance of this article.

The purpose of the article is to study the novelties of Ukrainian legislation on the protection of the property rights of internally displaced persons and their impact on the understanding of jurisdictional and non-jurisdictional forms, as well as ways of protecting the property rights of internally displaced persons.

Based on the research materials, it was determined that the legislation proposed special measures to protect the property rights of IDPs (temporary free residence, acquisition of the right to a plot of land from state-owned lands, obtaining a real estate loan on preferential terms and others) can be considered as ways of protecting the property rights of IDPs in their relation-

ship with each other and in connection with other rights of these persons.

The development of the theory of forms and methods of protection of civil rights takes place mainly in special methods of protection of property rights (of jurisdictional form), which consist of: 1) in measures to protect movable property; 2) in the provision of benefits and compensations for IDPs in connection with the loss of the ability to use and dispose of their property; 3) in creating exceptions from legal regimes that take into account the specifics of the actual situation of IDPs; 4) in the provision of special powers of authorities aimed at protecting the property rights of IDPs.

Keywords: property right; legal status of internally displaced persons; protection of the rights of internally displaced persons; legal regulation in martial law.